

DOVEZI ARHEOLOGICE ȘI NARATIVE ALE PRACTICĂRII AGRICULTURII LA GETO-DACHII DIN CÂMPIA BUCUREȘTEANĂ

Mioara TURCU

Înzestrată, din totdeauna, cu un pământ roditor, mănos, datorită climatului continental temperat și a păturii freatice întinse, aflată la mică adâncime, câmpia bucureșteană, parte componentă a câmpiei Române, a permis omului ca încă din neoliticul îndepărtat să se îndelitnicească cu cultivarea pământului.

Agricultura a luat avânt cu precădere în cadrul societății geto-dace, societate sedentară, care, așa după cum o caracteriza și poetul Ovidiu, se baza, pe lângă practicarea largă a agriculturii, pe apicultură și viticultură, pe creșterea animalelor, posedând apreciable herghelii de cai, ceea ce le-a permis, firește, să fie în măsură să ridice, la nevoie, un mare număr de luptători.

Spre deosebire de epocile anterioare, începând din cea de a doua epocă a fierului au rămas o serie de informații scrise privind practicarea agriculturii, de către geto-daci, informații ce ne sunt puse la îndemână de scriitorii antici. În cele mai multe cazuri dovezile scrise sunt completate, sau confirmate, de descoperiri ale unor importante vestigii arheologice. Pe baza acestor două surse, izvoare scrise și mărturii arheologice, suntem în măsură să stabilim întregul proces de cultivare a pământului.

De la Herodot, părintele istoriei, aflăm despre existența la traci a unui obicei ritual care, este de presupus că putea fi practicat și de către geto-daci. „În ce mă privește – scrie marele istoric – știu următorul obicei care seamănă foarte mult cu aceste ceremonii: femeile din Tracia și din Poenia când jertfesc zeiței Artemis-Regina, împlinesc ritualul folosind totdeauna paie de grâu”¹. Iată cum din citatul desprins din operele lui Herodot se relevă importanta știre că triburile trace și ca atare și cele ale geto-dacilor, practicau, încă din secolul VI î. H., agricultura.

Cerealele cultivate erau cu certitudine cele folosite pentru hrană: grâul, orzul, secara și meiul. Cultura grâului pe terenuri întinse este atestată în însăși bine cunoscuta relatare a lui Arrian din cartea sa intitulată „Anabasis”, unde autorul, printre altele, povestește și expediția lui Alexandru Macedon împotriva tribalilor, seminție tracă, aliați ai geților. Arrian arată că regele macedonean după ce a trecut noaptea dincolo de Dunăre s-a aflat „... în fața unui câmp acoperit cu grâne dense, putând, în acest chip să ascundă mai ușor ieșirea la mal. Iar când se crăpă de ziua Alexandru porni prin grâne, poruncind pedestrașilor să culce cu sulitele piezișe grâul și astfel să înainteze spre locurile necultivate”².

Din cuprinsul acestor rânduri rezultă de asemenea și productivitatea mărită a agriculturii, în speță a grâului, pe terenuri localizate în raport cu desfășurarea evenimentelor politice, probabil, în stânga Oltului³ și ca atare în cuprinsul actual al câmpiei Munteniei.

¹ Herodot, *Istorie*, IV, 33 (*Izvoare*, I, p. 29).

² Arrian, *Expediția lui Alexandru*, I, 1-2 (*Izvoare*, I, p. 585).

³ C. Diaconescu, *Steaua*, an VIII, 1957, nr. 7, p. 99.

Despre un plus de cereale existente și folosite la geto-daci, pe scară largă ne dă relații istoricul Polibiu: „În privința celor necesare vieții, ținuturile pontice ne dau vite și sclavi în număr foarte mare și de calitate mărturisită de toți ca excelentă ... Cu grâu facem un schimb reciproc. Uneori, la nevoie, ne dau ei. Alteori iau dânsii de la noi”⁴.

Despre calitatea grâului pe aceste meleaguri, precum și despre sistemul de cultivare și de recoltare a acestei cereale ne dă informații și Pliniu cel Bătrân, în opera sa, scrisă în secolul I î.Cr.; astfel el spune: „Există mai multe specii de grâu, după locul în care sunt produse... Ca greutate grâul din Tracia ocupă locul al treilea... Grâul se deosebește și în privința paiului, căci e de calitate mai bună cu cât acesta e mai greu. Grâul din Tracia este îmbrăcat în mai multe cămăși, din pricina frigurilor mari din acest ținut. Din această cauză și fiindcă ogoarele sunt acoperite de zăpadă a fost descoperit grâul de trei luni, numit astfel pentru faptul că după aproape trei luni de la semănat este cules odată cu grâul din restul lumii”⁵.

La rândul său Dion Chrysostomos, care a trăit, fără voia sa, printre geți, amintește în trecut și despre cultivarea meiului... „Macedonenii (este vorba de perioada lui Filip II și Alexandru Macedon) s-au luptat cu tracii pentru câmpiile semănate cu mei [apoi] i-au supus pe greci, au trecut în Asia și și-au întins stăpânirea până la inzi”⁶.

Urmarea cercetărilor arheologice efectuate în davele de la Ocnița și Brad s-au descoperit seminte de grâu, iar în aceea existentă la Răcățău, au putut fi identificate chiar mai multe specii de grâu, cultivat alternativ cu orzul.

Cultivarea orzului, meiului, spanacului și a mazărei a fost cert dovedită în cadrul așezării fortificate de la Cărlomănești prin analize paleoclimatice⁷.

Poetul Vergiliu pomeneste și despre existența unui zeu al ogoarelor. „Cu sufletul răscolit de multe gânduri mă rugam nimfelor câmpenești și bătrânului Mars Gradivus care ocrotește ogoarele geților”⁸.

Să urmărim în continuare uneltele folosite în realizarea procesului de lucrare a terenurilor.

Documentarea cea mai concludentă în această privință ne-o oferă excepționala bogăție a uneltelor din fier aflate în numeroase așezări din tot cuprinsul țării. Realizând o selecție absolută asupra uneltelor aflate în cuprinsul câmpiei bucureștene vom încerca să ne oprim asupra acelorla întrebuințate curent în agricultură.

Pentru aratul ogoarelor geto-dacii au folosit brăzdarul de plug din fier. De forma unei bare masive, aplatizată, având vârful triunghiular, în genul unei linguri, prevăzut cu o nervură mediană puternică. Brăzdarul de plug a fost descoperit la Popești pe Argeș și Socetu (jud. Teleorman). Asupra plugului, – pe baza analizei celor mai importante descoperiri de acest gen realizate la noi până în prezent, cercetătorii români au adus importante precizări. Dinu V. Rosetti⁹ datorită unei descoperiri de la Cetățenii din Vale a unui brăzdar și a unui cuțit de plug, a precizat forma brăzdarelor geto-dace, comparativ cu cele de tipul roman și le-a stabilit evoluția cuprinsă între secolele II-I î.Cr. În aceeași ordine de preocupări Ion Horațiu Crișan¹⁰, printr-o

⁴ Polibiu, *Istorie*, IV, 38, 4-5 (Izvoare, I, p. 161).

⁵ Pliniu cel Bătrân, *Istoria naturală*, XVIII, 7 (12) 1, 63 (Izvoare, I, p. 409).

⁶ Dion Chrysostomos, *Discursuri*, XXXIII, 26 (Izvoare, I, p. 451).

⁷ Marin Cărciumaru, „S.C.I.V.A.”, 28, 1977, 3, p. 359.

⁸ Vergiliu, *Eneida*, III, 34-35 (Izvoare, I, p. 205).

⁹ Dinu V. Rosetti, „S.C.I.V.”, XI, 1960, 2, p. 391-405.

¹⁰ I.H. Crișan, S.C.I.V., XI, 1960, 2, p. 285-303.

descriere amănunțită și prin comparația fierului de plug celtic, dacic și roman, observa continuitatea tipului geto-dacic și în epoca romană. S-a constatat că brăzdarul de plug geto-dac este prezent aproape în toate așezările mari cercetate: Grădiștea Muncelului ¹¹, Ardeu, Răcățâu ¹², Bîtca Doamei, Ocnița ¹³, Cetățenii din Vale ¹⁴, Comălău, Costești, Craiva, Crăciunești, Cristești, Pecica ¹⁵, Strîmbu ¹⁶, Moșneni ¹⁷, Poiana ¹⁸, Tinosu ¹⁹, Căpâlna, Popești, Socetu, Șutești, Sibiu-Gușterița iar un exemplar se păstrează în muzeul din Odorhei, fără a fi cunoscut locul de descoperire ²⁰. Același gen de brăzdare se remarcă atât la nord cât și la sud de Dunăre, astfel încât pe teritoriul Bulgariei tipul de brăzdar în formă de lingură cu mânerul lung abundă ²¹. Descoperirea într-un mormânt tracic datat în secolul IV î.Cr. și anume la Kalainovo a unui brăzdar de tipul amintit, dovedește că, încă din prima jumătate a secolului IV î.Cr. ²², tracii foloseau plugul cu elemente din fier, iar brăzdarul de origine tracă avea forma unei linguri. Piese de același tip datând de la sfârșitul secolului IV î.Cr. și începutul celui următor s-au aflat în dreapta Dunării și la Mirkovo, regiunea Pirdop, Seuthopolis și Preslav.

Faptul că brăzdarul de plug în formă de lingură este folosit de traci încă de la sfârșitul secolului IV î.Cr. este un indiciu că geto-dacii l-au preluat de la tracii sud-dunăreni. Oricum tipul de brăzdar descris a fost folosit în continuare de populația autohtonă chiar și după cucerirea romană ²³.

Seceratul cerealelor era asigurat prin folosirea secerilor, coaselor și cuțitelor, găsite din abundență în așezările geto-dace.

După tipul lor secerile pot fi descrise ca fiind masive, cu lama convexă, ceea ce dădea posibilitatea să poată servi și drept arme (găsite la Popești pe Argeș) ²⁴, ori mai puțin masive, cu lama la fel de convexă, cum este cazul unui exemplar de la Dudești-București ²⁵, sau cu o curbura accentuată a lamei, prevăzută la un capăt cu un orificiu sau cu penducul de înmănușare, ca aceea descoperită la Andolina (județul Ialomița). Seceri asemănătoare celor existente în așezările geto-dace din sudul Daciei s-au aflat și în Transilvania la: Strâmbu ²⁶, Covasna ²⁷ și Grădiștea Muncelului, la fel în Moldova la Poiana și Botoșana, precum și în Oltenia la Bijdina ²⁸.

¹¹ Expoziția „Civilizația daco-geților în perioada clasică”, 1976, poziția 22, p. 7. Piesa este păstrată și expusă în Muzeul de istorie al Transilvaniei.

¹² Ibidem, poziția 23, p. 8; Viorel Căpitanu, Carpica, VIII, 1976, fig. 39/4. Brăzdarul face parte din colecțiile Muzeului de istorie și artă Bacău.

¹³ Dumitru Berciu, Buridava dacică la Ocnița, Magazin istoric, 6, 1967, p. 8; Ibidem, Buridava dacică, 1982, p. 106.

¹⁴ Dinu V. Rosetti, op. cit., p. 391 și urm.

¹⁵ I. H. Crișan, op. cit., p. 293–294.

¹⁶ I. Berciu și Al. Popa, SCIV, XIV, 1963, 1, p. 151 și fig. 3/1–2.

¹⁷ V. Canarache, SCIV, I, 1950, 1, p. 100–102.

¹⁸ Radu Vulpe, SCIV, II, 1951, 2, p. 200, fig. 21/1–2.

¹⁹ Radu și Ecaterina Vulpe, Dacia I, 1924, p. 219, fig. 47/24 și fig. 48/9.

²⁰ I. H. Crișan, St. Com, Sibiu, 12, 1965, p. 312, nota 2.

²¹ Într-un studiu, Maria Cicicova a analizat evoluția tipului de brăzdar în formă de lingură (cf. Maria Cicicova, Au sujet du soc thrace, Apulum VII, 1, 1969, p. 117 și urm.

²² Ibidem, p. 118.

²³ I. Glodariu, M. Cîmpeanu, SCIV, 7, 1966, 1, p. 30.

²⁴ R. Vulpe, SCIV, VI, 1955, 1–2, p. 248, fig. 10/3.

²⁵ Mioara Turcu, Carpica, VIII, 1976, p. 45. Piesa se află în patrimoniul Muzeului de istorie a municipiului București.

²⁶ I. Berciu, Al. Popa, „SCIV”, XIV, 1963, 1, p. 156, fig. 3/7 și 3/8.

²⁷ Z. Szekely SCIV, 26, 1972, 2, p. 210, fig. 11/1.

²⁸ Tătulea M. C. Thraco-Dacica 5, 1984. 1–2, p. 94 și urm.

Cosoarele, unelte rar întâlnite în această zonă pot fi totuși remarcate în diferite așezări ca de exemplu la Cățelu Nou²⁹ și Popești pe Argeș³⁰. Caracterizate printr-o lamă relativ lată la bază și subțiată spre vârf, cosoarele au jumătatea superioară a lamei curbata, continuându-se printr-un tub longitudinal, ce servea pentru fixarea mânerului din lemn. O piesă asemănătoare a fost descoperită în așezarea geto-dacă descoperită la Huși-Corni.

Cuțitele de fier se încadrează în două categorii: masive, cu lamă lată, spinarea curbata și vârful ascuțit, având placa triunghiulară alungită pe care se fixa mânerul; și mai puțin masive cu lama simplă dreaptă și triunghiulară.

Cerealele se măcinau cu ajutorul râșnițelor. Astfel la Popești pe Argeș și Bucureștii-Noi au fost descoperite râșnițe rotative de tipul greco-roman (lucrate din gresie ori din tuf vulcanic), compuse din două piese: o „metta“ și un „catillus“, între care boabele erau măcinate prin învârtire. Dar pe lângă acest tip mai avansat de râșnițe existau și cele alcătuite dintr-o simplă piatră de râu lungă, cu suprafața netezită pe care grânele erau pisate cu ajutorul unui bulgăr de râu rotund. Un astfel de exemplar a fost descoperit tot la Popești pe Argeș.

În munca câmpului un rol de seamă îl aveau desigur, în primul rând bărbații, ajutați printr-o participare activă și de femei, așa după cum afirmă Platon, că în lucrarea pământului tracii foloseau și femeile. Filosoful grec nefamiliarizat cu acest sistem de organizare a procesului de producție își arată nedumerirea astfel: „Dintre felurile de viață cunoscute până astăzi, pe care să-l alegem în locul acestei comunități prescrisă acum de noi femeilor? Oare felul de viață pe care-l duc tracii și multe alte neamuri, care pun femeile să lucreze pământul, să pască vacile și oile și să slujească fără a se deosebi întru nimic de sclavi? Vom alege poate rânduielele vieții de la noi din țară și din ținutul vostru?“³¹.

Roadele bogate strânse după câmp trebuiau puse la adăpost în locuri special create. Așa se explică de ce în așezările geto-dace aflate pe teritoriul patriei noastre s-au constatat foarte multe gropi cilindrice, în formă de clopot sau tronconice, a căror adâncime atinge maximum 2,50 m și minimum 0,60 m, și diametrul până la 2 m. Pline de cenușă, resturi de vetre, fragmente ceramice ori chiar și cu pietre, ele erau folosite în mare majoritate ca depozite de grâne. Știrile literare antice, pomenesc astfel de gropi în care tracii păstrau recoltele și le numeau „siri“³². Gropile au pereții arși și sunt acoperite cu cenușă în vederea sterilizării împotriva umidității și a diferitelor insecte sau rozătoare. Asemenea gropi există la Popești pe Argeș³³, Tânganu³⁴, Bucureștii-Noi³⁵ sau Popești-Leordeni. Menționăm că la Bucureștii-Noi într-o groapă de provizii, pe lângă cenușă aflată în cantitate mare, au mai fost descoperite și resturile a patru chiupuri-grânare³⁶.

²⁹ V. Leahu, CAB, I, 1963, p. 30 și fig. 21/2; Istoria orașului București, I, 1966, p.42 și planșa de la p. 41, fig. 4. Cosorul face parte din colecția Muzeului de istorie a municipiului București.

³⁰ R. Vulpe, „Materialele“, V, 1959, p. 346 și fig. 11/1. Piesă identică există la Rudele (cf. N. Gostar, H. Daicoviciu, Materialele, V, 1959, p. 389, fig. 2).

³¹ Platon, *Legile*, I, 637, d (Izvoare, I, p.103).

³² V. Pirvan, *Getica*, 1926, p. 136.

³³ R. Vulpe, SCIV, VI, 1955, 1-2, p. 247; Materiale, III, 1957, p. 231.

³⁴ M. Turcu, CAB, II, 1965, p. 270.

³⁵ Idem, Revista Muzeelor și monumentelor, 1978, 2, p. 15; Două chipuri au putut fi restaurate. În prezent sunt în patrimoniul Muzeului de istorie și artă București.

Grija geto-dacilor pentru ogorul lor era permanentă. Criton, medicul care l-a însoțit pe Traian în campaniile din Dacia, între anii 101–106, relatează despre împărțirea sarcinilor ce le revin nobililor daci în timpul acestor războaie. Astfel „... pe unii dintre ei Decebal i-a pus să vegheze în continuare asupra bunului mers al agriculturii, iar altora le-a dat în grijă fortificația cetăților ce trebuiau apărate de atacul roman”³⁷.

Productivitatea mărită în agricultură, creșterea pe scară tot mai largă a vitelor a dus în mod necesar la apariția în cadrul societății geto-dace a proprietății private asupra pământului și a turmelor ce devin bunul unei familii mari, alături de aceasta menținându-se și obștea sătească. De altfel în secolul I î.Cr. poetul Horațiu ne informează despre existența proprietății obștești la geto-daci, precum și obiceiul acestora de a nu lucra doi ani la rând același ogor”³⁸.

Gama variată a uneltelor agricole din fier, descoperite în așezările geto-dacilor din câmpia bucureșteană³⁹, similare celor aflate în restul țării noastre, demonstrează nu numai răspândirea și generalizarea metalurgiei fierului, dar și complexul proces al cultivării pământului: arat, semănat, secerat și măcinat. Aceste dovezi arheologice sunt așa dar completate sau confirmate și de o serie de știri rămase de la scriitorii antici.

De altfel agricultura, larg răspândită în societatea geto-dacilor, va determina pe romani să-și asigure de aici aprovizionarea atât de necesară de grâne, Dacia devenind unul dintre grânarele ale lumii romane.

SUMMARY

Archeological and Narrative Evidence Regarding Geto-Dacian Agricultural Practices in the Bucharest Plain

by Mioara Turcu

The authoress presents documents attesting the richness in grains of the Danubian northern plains. The wealth was mentioned by some antique authors such as Dion Chrysostomos or Arrian („Anabasis”); these documents were related to archeological discoveries (plough shares and other agricultural tools). Grain processing was attested by the discovery of rotative milles. Grains were kept in cylindrical or bell-shaped excavation. These underground store-rooms were burnt before usage, so that the ashes layer on the calcinated earth walls would protect the harvest from moisture and rodents. These stores, discovered by archeological research, have been described by Criton, the doctor who accompanied the emperor Traianus on his Dacian expedition, during the years 101–106.

³⁶ Criton, *Geticile*, 5 (2) *Izvoare*, I, p. 507.

³⁷ Horațiu, *Ode*, III, 24, 11 - 15 (*Izvoare*, I, p. 211).

³⁸ Uneltele agricole descoperite în așezările geto-dace, din raza orașului București (inclusiv cele rezultate prin vehile săpături de la Popești pe Argeș, care au aparținut lui Dinu V. Rosetti) fac în prezent parte din patrimoniul arheologic al Muzeului de istorie și artă a municipiului București.

³⁹ Uneltele agricole aflate în așezările geto-dace, din Câmpia Munteniei fac parte din valorosul patrimoniu aflat în posesia muzeelor de istorie și arheologie din această regiune.